

Het Rijk en de jongere bouwkunst in Amsterdam

Al vele jaren staat in de jaarverslagen van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg te lezen dat er gewerkt wordt aan een gerichte aanpak van de 'jongere bouwkunst' (1850-1940). Amsterdam binnen de Singelgracht – het gebied binnen de laatste stadswalling – is aangewezen als één van de drie zogenaamde programgebieden voor inventarisatie hiervan. (de andere twee zijn Twenthe en Zuid-Limburg). Het is de bedoeling dat de resultaten van de inventarisaties binnen die programgebieden tevens een basis zullen vormen voor de verdere aanpak van de bouwkunst uit de periode 1850-1940.

Amsterdam als geheel (of althans de bebouwing tot 1940) leek te groot om binnen redelijke termijn tot resultaten te leiden. Daarom werd de grens aangehouden zoals die tot ongeveer 1870 bestond: de Singelgracht. Hierdoor zou het onderzoek zich weliswaar meer richten op individuele objecten binnen een reeds bestaande structuur dan op meer gelijktijdig tot stand gekomen complexen en structuren, maar dit bezwaar woog niet op tegen het voordeel van de grote variëteit en hoge kwaliteit die men op grond van de reeds beschikbare gegevens in het centrumgebied verwachten kon.

Uitgaande van het gegeven van een geografisch-culturele entiteit, zoals de programgebieden worden beschouwd, was de keuzevrijheid bij het inventariseren groot. Aanvankelijk werden hoofdzakelijk panden met een goed herkenbare architectonische kwaliteit opgenomen (deels op grond van de bestaande kunsthistorische literatuur, overigens beperkt). Geleidelijk aan moesten bij de inventarisatie-maatstaven echter ook meer algemene cultuur-historische of sociaal-economische waarden betrokken worden (mede door de aanvullend geraadpleegde literatuur). Het bleek namelijk dat er grote behoefte bestond aan een brede visuele documentatie van de (ontwikkelings)geschiedenis van de stad in de onderzochte periode (1850-1940), aangezien de nu beschikbare literatuur niet in een dergelijk overzicht voorziet. Dankzij het uitgebreide veldwerk – vervolgden met literatuur- en archief-onderzoek – kon een omvangrijke documentatie worden opgebouwd met informatie over bouwjaar, architect en opdrachtgever per pand of complex (met foto) bij elkaar op een systeemkaartje. Deze omvat omstreeks 1000 kaartjes (alfabetisch geordend per straatnaam). Om inzicht te verkrijgen in de spreiding (c.q. concentratie) van de geïnventariseerde objecten over de Amsterdamse binnenstad werd een huisnummerkaart 1 : 2000 ingekleurd, met drie – geschatte – bouwperiodes ter onderscheiding: vóór 1850; 1850-1900; 1900-1940. Deze werkwijze gaf interessante concentraties te zien, die het ontwikkelingsproces van de stad duidelijk illustreren: de city-vorming langs Damrak/Rokin/Vijzelstraat met vertakkingen langs de Raadhuisstraat en de grote grachtengordel; de 19de-eeuwse (woon)bebouwing in vroegere 'restgebieden' (Plantage en Singel-

grachtrand) en de eerste saneringsprojecten in de Jordaan van de semi-filantropische arbeiders-woningbouwvereniging; de grote havenactiviteiten langs de IJ-oeveren en de industrievestigingen langs de uiterste stadswanden.

Het inventariseren (en documenteren) is – hoe belangrijk ook – geen doel op zichzelf, maar dient er tevens toe om studiemateriaal aan te dragen voor het opstellen van uitgewerkte selectie-criteria ten behoeve van het toekomstige beschermingsbeleid (de opdracht van de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg; in de wandeling Monumentenraad genaamd). Niettemin is het de bedoeling dat na afloop van de inventarisaties publicaties zullen worden uitgebracht naar aanleiding van het verrichte onderzoek.

Wat de selectie betreft, is de afronding voor het Amsterdamse binnenstadsgebied nabij –

'Overzicht van het Damrak in de richting van het Centraal Station, dat door zijn uitvoering mede heeft bijgedragen tot het cityvormingsproces in de van oudsher al tot 'slagader' van Amsterdam dienende straten. Temidden van de 17de en 18de eeuwse patriciërspanden (overigens gedeeltelijk herbouwd of in de 19de eeuw verbouwd) verreezen successievelijk verzekeringskantoren (zoals 'de Utrecht' – midden), banken, winkels en op de hoek het Victoriahotel. Sommigen veroordelen deze panden, die al meer dan een halve tot een hele eeuw deel uitmaken

van het stadsbeeld als 'beeldverstorende schaalvergroting'.

Anderen onderkennen daarentegen het eigen idioom van deze karakteristieke voorbeelden van 'jongere bouwkunst', die inmiddels ook geschiedenis hebben gemaakt.

althans in de eerste fase. Aan de hand van een aantal studierepresentaties – waarbij het inventarisatiemateriaal, chronologisch geordend per bouwtype, werd toegelicht – is een selectiestelsel ontwikkeld waarover in mei 1983 door de Monumentenraad een interim-advies aan de Minister van WVC is uitgebracht. Stringente toepassing van dit stelsel heeft een tamelijk beknopte lijst van panden, objecten of complexen uit de periode 1850-1940 opgeleverd die – zuiver op grond van hun architectuur-/cultuur-/sociaal-economisch-historische waarde – voor bescherming in aanmerking zouden kunnen komen. Deze lijst, voorzien van een uitvoerige toelichting, zal binnenkort aan de Minister en de gemeente ter kennis worden gebracht. Ook kan op deze grondslag overleg plaatsvinden met de gemeente, eigenaren en zake-lijk-gerechtigden, om te vervolgen met de derde stap in deze aanpak: de registratie(bescherming).

De uiteindelijke lijst van wettelijk door het Rijk te beschermen 'jongere' monumenten zal naar verwachting klein zijn, maar daarmee hebben alle overige geïnventariseerde monumenten van jongere bouwkunst nog geenszins hun belang verloren, integendeel. Vandaar dat ook door middel van voorlichting en publicatie de nodige aandacht voor deze grote groep zal worden gevraagd. De Monumentenwet – door vele eigenaars vaak als een dwangbuis ervaren – is per slot van rekening niet het enige instrument om behoud van waardevolle gebouwen te bepleiten.

Het is dan ook de bedoeling om door middel van goed gedocumenteerde publicaties te bewerkstelligen, dat in de groeiende algemene belangstelling voor de historische bebouwing de jongere bouwkunst mede een plaats krijgt.

namens de Rijksdienst voor de Monumentenzorg

Marieke Kuipers*)

*) Dr. M.C. Kuipers is als kunsthistorica werkzaam bij de Rijksdienst voor de Monumentenzorg en heeft de inventarisatie van de jongere bouwkunst in Amsterdam verricht.